Received: 31 March 2011 Accepted: 8 April 2011 Published online: 15 June 2011
Available on WWW: www.defenceandstrategy.eu doi:10.3849/1802-7199.11.2011.01.069-085

BUSHOVA DOKTRÍNA NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ ZAHRANIČNÍ POLITIKA USA VŮČI BLÍZKÉMU VÝCHODU V OBDOBÍ ADMINISTRATIVY GEORGE W. BUSHE

BUSH DOCTRINE IN THE MIDDLE EAST THE US FOREIGN POLICY TOWARDS THE MIDDLE EAST DURING THE GEORGE W. BUSH PRESIDENCY

Lukáš HODER, Petr SUCHÝ[*]

Abstrakt

Hlavním záměrem textu je analýza nejdůležitějších součástí zahraniční politiky USA vůči Blízkému východu v období vlády administrativy George W. Bushe (2001 až 2009). Text je rozdělen do dvou hlavních částí. První část textu ukazuje, co ovlivnilo vznik a formulaci zahraniční politiky USA vůči Blízkému východu. Text zařazuje mezi tři hlavní faktory na prvním místě snahu o zachování unipolárního charakteru mezinárodního systému a hegemonní pozice USA v jeho rámci a zároveň ve všech regionech. Druhým faktorem je specifické nastavení procesu rozhodování v rámci Bushovy administrativy a třetím faktorem, ovlivňujícím vznik Bushovy strategie, je proměna dlouholetého přístupu USA k Blízkému východu v některých otázkách. Druhá část textu analyzuje na podkladě Bushovy doktríny důsledky zahraniční politiky USA v regionu. Text se zabývá především pěti nejdůležitějšími okruhy, tedy bojem proti šíření zbraní hromadného ničení, snahou USA o demokratizaci regionu, izraelsko-palestinským konfliktem, regionální „studenou válkou" mezi Íránem a Saúdskou Arábií a nakonec i snahou o stabilizaci bezpečnostní situace v poválečném Iráku.

Abstract

The article is focused at the most important elements of the US foreign policy towards the Middle East during the administration of George W. Bush (2001 – 2009). The text has two parts. The first part shows three important influences on creation and formulation of the US foreign policy towards the region. At the first place it was an effort to preserve unipolar character of the international system, hegemonic possition of the USA and its dominance in all regions. The second source was specific decision-making process set up by president Bush and the third source of the Bush strategy was a partial transformation of the US longtime policy towards the Middle East. The second part of the article discuss results of the Bush doctrine in the region. The text is focused at five most important consequences of the US foreign policy, which are the fight against proliferation of weapons of mass destruction, the pursuit of the democratization throughout the region, the Israel-Palestinian conflict, regional "cold war" between Iran and Saudi Arabia and finally the struggle to stabilize the post-conflict Iraq.

Klíčová slova
Bushova doktrína, zahraniční politika USA, Blízký východ, George W. Bush, neokonzervativci, Irák, Írán, Izrael, al-Káida

Keywords
Bush doctrine, US foreign policy, Middle East, George W. Bush, neoconservatives, Iraq, Iran, Israel, Al-Qaeda

***

[*] E-mail: *: psuchy@fss.muni.cz;hoder@iips.cz*

ÚVOD

Každá administrativa se snaží vymezit vůči té předchozí a ani nový republikánský kabinet George W. Bushe nebyl po osmi letech vlády demokratického prezidenta výjimkou. Během předvolebního boje Bushův tým kritizoval Clintonovu politiku vůči velmocím, jako je Čína nebo Rusko, jeho slabý postoj k tzv. darebáckým státům (rogue states), přílišnou orientaci na ekonomickou stránku zahraniční politiky či aktivismus v humanitárních misích.[1] Bushova administrativa měla být umírněně internacionalistická, s prvky realistického přístupu a zároveň s tradiční idealistickou rétorikou zavazující USA k šíření demokracie.[2] Do Bushova poměrně nevýrazného zahraničněpolitického programu byla na první místo zařazena podpora dalšího rozvoje systémů národní protiraketové obrany, dále pak reforma armády či prosazování volného trhu skrze mezinárodní obchodní vztahy.[3] Před volbami nepředstavil Bushův tým žádný koncept koherentní politiky k Blízkému východu[4] a ani obecné zahraničněpolitické projevy prezidentského kandidáta toho v tomto směru příliš nenaznačily.[5] Podobně jako jiní prezidenti, kteří do úřadu vstupovali z pozice guvernéra jednoho ze států americké unie, se chtěl George W. Bush soustředit především na vnitřní politiku USA.

Následující text se bude zabývat zahraniční politikou USA vůči Blízkému východu v období vlády administrativy George W. Bushe, tedy v letech 2001 až 2009. Text je rozdělen do dvou základních částí, které se soustředí jednak na vznik a charakter Bushovy doktríny vůči Blízkému východu, jednak na její provádění přímo v regionu. Těžiště textu leží v období první administrativy George W. Bushe, kdy strategie vznikala, nicméně i posuny v politice USA během druhého funkčního období jsou v článku reflektovány.

I. OBDOBÍ PŘED 11. ZÁŘÍM 2001

Klíčová role Blízkého východu ze strategického hlediska představovala pro USA jednu z hlavních zahraničněpolitických priorit přinejmenším od druhé světové války, kdy americký vliv v oblasti definitivně nahrazoval dřívější evropské koloniální mocnosti. Region bez přirozeného jádra, bez společných hodnot či fungujících institucí,[6] kde pod dohledem světových velmocí soupeří o moc pět silných států (Irák, Írán, Egypt, Izrael a Saúdská Arábie), nutil USA ke stále aktivnější roli. Prvních osm měsíců nebyla administrativa konfrontována se zásadnějšími problémy. Otázka terorismu byla projednávána v panelu Counterterrorism Strategy Group (CSG) pod vedením Stephena Hadleyho, zástupce poradkyně prezidenta pro otázky národní bezpečnosti Condolleezy Rice, na jehož závěry měl být navázán další postup v této otázce, a v zásadě tedy bylo pokračováno v politice Clintonovy administrativy.[7] S přístupem předchozího prezidenta se Bushův tým zásadně rozcházel v otázce Iráku. Požadavek na změnu Saddámova režimu byl již od roku 1998 součástí amerického práva v podobě Zákona o osvobození Iráku (Iraq Liberation Act) a nový kabinet tento apel bral na rozdíl od demokratického prezidenta velmi vážně, když až 10 členů Bushovy administrativy dříve podepsalo výzvu irácký režim svrhnout.[8] Otázka Iráku byla projednávána hned na prvním setkání Národní bezpečnostní rady v lednu 2001. Do 11. září 2001 ovšem v této věci nebylo učiněno žádné zásadní rozhodnutí, a problém ani nebyl řešen na prezidentské úrovni.

Podobně i v otázce izraelsko-palestinského konfliktu nedošlo zpočátku k žádnému rozhodnutí.[9] Po krachu mírových dohod z Osla nebyla administrativa ochotna v tomto směru investovat politický kapitál, pouze zajistila dokončení dvou iniciativ předchozí administrativy[10] a spíše ponechávala volný prostor Izraeli pro jeho vlastní politiku. Otázka vztahu Izraele a Palestinců navíc nebyla pro blízkovýchodní úvahy prezidentova týmu vůbec ústřední.[11] Z pohledu Blízkého východu se před 11. zářím 2001 ubírala zahraniční politika nového prezidenta tradiční cestou – připravoval se obecný rámec pro politiku, ustavoval se rozhodovací aparát a ministr zahraničí i prezident vykonali první návštěvy region.[12]

II. BUSHOVA DOKTRÍNA – VZNIK NOVÉ STRATEGIE

Nehledě na sílu šoku ze spektakulárního teroristického útoku na New York a Washington z 11. září 2001 se nejbližší poradci prezidenta již od počátku roku 2001 shodovali na tom, že přístup USA k Blízkému východu musí projít výraznou změnou. Útoky z 11. září tak z tohoto pohledu představovaly spíše příležitost k prosazení nové politiky než první impuls ke změně. Bushova doktrína[13] bývá definována jako strategie spojující boj proti šíření zbraní hromadného ničení a terorismu, která zahrnuje možnost preventivních úderů, změny režimů a šíření demokracie. Nejčastěji bývá Bushova doktrína spojována s klíčovým dokumentem prvního funkčního období, Národní bezpečnostní strategií (National Security Strategy of the United States) z roku 2002. S tímto názorem je možné souhlasit, k charakterizaci záměrů a projevů Bushovy doktríny vůči blízkovýchodnímu regionu však budou v následujícím textu použity i další dokumenty administrativy (viz níže). Bushova doktrína bude v první části tohoto textu analyzována především v souvislosti s postupy a záměry vůči Blízkému východu. Specifika Bushovy doktríny vůči tomuto regionu budou popsána pomocí tří faktorů. Prvním je snaha o zachování globální unipolarity a zároveň převahy ve všech regionech, druhým je specifické nastavení procesu rozhodování v rámci Bushova týmu a třetím je proměna dlouholetého přístupu USA k Blízkému východu v některých otázkách.

a) snaha o zachování unipolarity

Prvním faktorem ovlivňujícím Bushovu doktrínu vůči Blízkému východu bylo potvrzení a rozšíření strategického záměru, který sice americké administrativy od rozpadu SSSR v zásadě sdílí, který je ale často vášnivě probírán v politických i akademických kruzích v USA.[14] Tímto cílem je udržení předního postavení USA jakožto jediné světové supervelmoci a hlavního garanta bezpečnostních vztahů ve všech regionech světa. Jinými slovy, zachování unipolarity mezinárodních bezpečnostních vztahů. Tento základní cíl byl zřetelně přítomen v programu George W. Bushe již během volební kampaně. Témata odkazující k nutnosti zachování vedoucího postavení USA obsažená v Národní bezpečnostní strategii z roku 2002 jsou velmi blízká předvolebním heslům z projevů prezidentského kandidáta,[15] z článků jeho volebních poradců[16] i z prvního Bushova inauguračního projevu.

Hlavním motivem Národní bezpečnostní strategie USA i dalších dokumentů a proslovů prezidenta[17] byla snaha zdůraznit jedinečnou příležitost, kterou pro USA konec studené války a pozice jediné supervelmoci znamená.[18] Za obměňujícími se hesly jako „a peace that favors liberty“ či „a balance of power that favors human freedom“ se v dokumentech skrývá snaha zachovat strategické vedoucí postavení USA v mezinárodních vztazích.[19] Tomuto strategickému záměru je ostatně podřízena celá Národní bezpečnostní strategie, která hovoří o zachování „mocenské rovnováhy ve prospěch svobody“. Bushova administrativa však chtěla navíc využít příhodného unipolárního okamžiku k posílení pozice USA, což vyvolalo komentáře o jejím „revolučním“ charakteru.[20] V tomto smyslu se pokusila o reformulaci zmíněného strategického záměru amerických administrativ za posledních dvacet let. Bushova doktrína znamenala nejen veřejné vyhlášení jedinečného postavení USA, což do té doby nebylo americkými administrativami tak silně akcentováno, ale i snahu o další posílení a expanzi americké moci. USA měly získat ve světové politice větší vliv, který by odpovídal jejich bezprecedentní síle v globálních bezpečnostních vztazích.[21] Z hlediska Blízkého východu zamýšlela Bushova doktrína především posílení americké přítomnosti v regionu a přetvoření jeho geopolitické mapy ve svůj prospěch.

b) bipolární struktura Bushovy administrativy, styl řízení a vliv neokonzervativců

Druhý faktor rozhodující o podobě Bushovy doktríny na Blízkém východě měl původ ve specificky nastaveném rozhodovacím procesu administrativy a v poměrně silném vlivu neokonzervativců.[22] Obojí mělo konkrétní dopady na tvorbu zahraniční politiky, její prosazování i její konečnou podobu.

Po 11. září 2001 došlo k proměně rozhodovacího procesu směrem k větší centralizaci a většímu zapojení prezidenta. Pozice ministra zahraničí Powella byla oslabena, a naopak vzrostl vliv viceprezidenta Cheneyho a ministra obrany Rumsfelda. Na mnohá témata, jako je terorismus, jeho státní sponzoři či zbraně hromadného ničení (ZHN), bylo pohlíženo novým způsobem a trojkombinace těchto hrozeb byla vyhodnocena jako nejzávažnější problém pro bezpečnost USA.[23] Tato reakce administrativy na 11. září a následující tvorba Bushovy doktríny byla do velké míry ovlivněna neokonzervativci.[24] Ti byli schopni výslednou podobu Bushovy doktríny ovlivnit především díky třem okolnostem.[25] Zaprvé, díky dlouhodobé centralizaci americké exekutivy a silnější hierarchizaci struktury zahraničněpolitického rozhodování Bushovy administrativy došlo k výrazné koncentraci rozhodovacích pravomocí mezi nevelké množství členů Bushova týmu. Přístup do této skupiny tak byl předpokladem možnosti ovlivnit tvorbu zahraničněpolitické strategie USA. Zadruhé, důležitá byla schopnost přístupu využít. Je možné identifikovat především strukturální, ale také některé osobnostní důvody úspěchu neokonzervativců. Ze strukturálního hlediska bylo důležité specifické nastavení rozhodovací a poradní struktury Bushovy administrativy (včetně manažerského stylu prezidenta), díky kterému došlo k otevření prostoru pro neokonzervativní koncepty. Ty získaly silné zastánce v osobách viceprezidenta Cheneyho a ministra obrany Rumsfelda, kteří během vlády první Bushovy administrativy tvořili centrum rozhodování o zahraničněpolitických otázkách. Vliv obou byl posílen osobním selháním základního kamene poradní struktury, tedy poradkyně pro otázky národní bezpečnosti Rice. Ta nebyla schopna efektivně koordinovat národněbezpečnostní rozhodování a nedokázala čelit společnému tlaku ze strany viceprezidenta a ministra obrany, kteří navíc často formální rozhodovací proces obcházeli. Za třetí, důležité byly také události z 11. září 2001, které proces tvorby nové strategie zahraniční politiky USA akcelerovaly a posílily vliv zastánců silových přístupů v administrativě. Neokonzervativci tak díky těmto okolnostem mohli zásadně ovlivnit podobu zahraničněpolitické strategie USA pro Blízký východ.

c) proměna dlouholetého přístupu USA k regionu

Třetím faktorem Bushovy doktríny vůči Blízkému východu byla změna nahlížení na tradiční zájmy USA v regionu. Za prvé, USA chtěly posílit snahu o omezení proliferace ZHN a raketových technologií. Za druhé, USA přestaly vnímat izraelsko-palestinský konflikt jako ústřední problém Blízkého východu. Prezident Bush nehodlal do této otázky investovat tolik politického kapitálu jako jeho předchůdce a administrativa se soustředila na jiná regionální témata, spojená především s terorismem a Irákem.

První a hlavní součástí nové americké strategie byl tvrdší přístup k zemím sponzorujícím terorismus či produkujícím ZHN. USA začaly výrazně tlačit na blízkovýchodní země a požadovaly intenzivní spolupráci. Sýrie se zachovala pragmaticky a ukázala, že její nepříliš vyvinutý program ZHN nepředstavuje zásadní hrozbu. Během roku 2002 předala tajným službám USA cenné informace o al-Káidě, připojila svůj podpis k další z protiteroristických konvencí a v Radě bezpečnosti OSN později podpořila rezoluce 1441 a 1511 k Iráku.[26] Libye se již od 90. let snažila zlepšit své postavení a rok 2001 jí přinesl další možnosti. Vláda přiznala odpovědnost za teroristické útoky svých agentů v 80. letech, předala USA informace o stovkách členů al-Káidy a vzdala se svého ne zcela moderního programu ZHN.[27] Libye se dokonce stala smluvní stranou některých odzbrojovacích smluv.[28] Poměrně aktivně se k spolupráci připojili i tradiční spojenci

USA v regionu (Egypt, Turecko, Saúdská Arábie či malé monarchie Perského zálivu), kteří kromě sdílení informací dále prohlubovali svou vojenskou spolupráci se Spojenými státy. Egypt rozšiřoval ekonomickou integraci s USA i Izraelem, stal se na úkor Saúdské Arábie největším vojenským obchodním partnerem USA v regionu a získal i nejnovější americkou vojenskou techniku.[29] Turecko zůstalo silným spojencem USA, ovšem s vítězstvím nové islamistické Strany spravedlnosti a rozvoje (JDC) ve volbách v roce 2002 prosazovalo méně vřelou politiku než za vlád postkemalistů.[30] Saúdská Arábie se s útoky z 11. září dostala do značně negativního světla u americké veřejnosti, Kongresu i například ministerstva obrany. Toho si však byli Saúdští Arabové dobře vědomi a přijali nové zákony proti financování terorismu, podíleli se na sdílení informací se západními tajnými službami a po teroristických útocích v Rijádu v roce 2003 dále zesílili spolupráci s USA v této oblasti.[31] Další členové ekonomické a bezpečnostní aliance Rady pro spolupráci zemí Zálivu (Gulf Cooperation Council, GCC), Bahrajn, Kuvajt, Omán, Katar a Spojené arabské emiráty, uzavřeli v roce 2000 obranný pakt,[32] podpořili intervenci v Afghánistánu a posílili své bezpečnostní vazby na USA. Osamocenou výjimkou zůstal pouze Irák, který jako jediný útoky z 11. září přivítal a spolupracovat s USA odmítl.[33]

Druhou otázkou byla americká politika vůči izraelsko-palestinskému konfliktu, která prošla poměrně výraznou proměnou.[34] Zásadní iniciativou v této oblasti byla bezesporu přímá podpora vzniku samostatného palestinského státu (tzv. two-states solution), což bylo samo o sobě výrazným pokrokem v americké zahraniční politice, neboť v minulosti USA podobné návrhy mnohokrát vetovaly v Radě bezpečnosti OSN. Tuto novou iniciativu představil prezident Bush v listopadu 2001 v New Yorku, přičemž jedním z cílů bylo i získání mezinárodní podpory pro další aktivity USA v boji proti terorismu. Přestože tato do značné míry jen formální deklarace přinesla jeden z mála sporů do vztahu mezi Bushem a izraelským premiérem Sharonem, vlády Izraele a USA udržovaly za daných okolností překvapivě dobré vztahy.[35] Pověst palestinského vedení v lednu 2002 dále zhoršila kauza lodi Katrine A, pašující íránské zbraně určené údajně Organizaci pro osvobození Palestiny (OOP). Americká diplomacie v tomto případě úspěšně mírnila radikální reakci izraelského vedení, ale napětí v oblasti nabíralo na síle. Na jaře 2002 nebyl pozitivně přijat mírový návrh saúdského prince Abdalláha a během další eskalace násilí USA do konfliktu výrazně nezasahovaly a stály na straně silové izraelské politiky. V červnu pak vystoupil prezident Bush s hlavním stanoviskem USA k této otázce, nadále odmítl jednat s palestinským vedením spojeným s terorismem a vyzval Palestince, aby si zvolili nové zástupce, kteří by byli respektovaným partnerem při jednáních o vzniku nového palestinského státu.[36] (dále viz níže)

III. BUSHOVA DOKTRÍNA – REGIONÁLNÍ DŮSLEDKY ZAHRANIČNÍ POLITIKY USA

Následující text představí projevy zahraniční politiky USA v regionu v pěti klíčových oblastech. První oblastí je boj proti kombinaci hrozeb šíření ZHN a terorismu a následné svržení režimu Saddáma Husajna. Druhý důsledek zahraniční politiky USA pro Blízký východ je spatřován ve snaze o demokratizaci regionu. Třetím je definitivní rozhodnutí o odsunutí izraelsko-palestinského konfliktu na druhou kolej a čtvrtým zintenzivnění soupeření s Íránem, který prošel řadou vnitropolitických změn a na zvýšenou vojenskou přítomnost USA v regionu reagoval radikalizací své zahraniční politiky. Posledním, pátým bodem je stabilizace Iráku, která byla hlavním cílem zahraniční politiky USA v regionu během druhého funkčního období George W. Bushe.

a) Boj proti ZHN a případ války v Iráku

Prvotní snahou administrativy po 11. září 2001 bylo vypátrat a potrestat viníky útoků, kteří využívali Tálibánem kontrolovaný Afghánistán jako své útočiště. Po krátké vojenské kampani byl tálibánský režim svržen, došlo k sestavení nové prozápadní vlády a za účelem stabilizace země

bylo přizváno NATO. Hlavním zaměřením Bushovy doktríny byli státní sponzoři terorismu a jejich programy ZHN. Z regionálního pohledu se tyto kalkulace týkaly především pákistánského programu ZHN, Libye, Sýrie, Iráku a Íránu. Na pákistánský režim Parvíze Mušarrafa byl vyvinut značný tlak ve smyslu spolupráce v boji proti al-Káidě a tato jaderná mocnost se nově stala blízkým partnerem USA. Jak již bylo uvedeno, Libye i Sýrie s USA v mnoha ohledech spolupracovaly a programy ZHN nebyly v těchto zemích na příliš vysoké úrovni. Největší obavy vyvolávalo trio zemí – Irák, Írán a Severní Korea, které prezident Bush ve své *Zprávě o stavu unie* z ledna 2002 označil za tzv. „osu zla". Tyto země však byly dále rozlišeny. Severní Korea nejspíš neměla vazby na teroristické organizace a svými zbraněmi držela jako rukojmí jihokorejské hlavní město, což administrativě evidentně svazovalo ruce. Írán, naopak největší světový sponzor terorismu, významný vývozce ropy a regionální velmoc, představoval do jisté míry racionálního partnera. Tyto dvě země pokládal Collin Powell za otevřené dialogu s USA.[37]

Na konci seznamu zbyl opět Irák, který vyvolával nejistotu ohledně svých dřívějších programů ZHN. Zde zřejmě neexistovaly nové důkazy o jejich aktuálním stavu, ale na ty staré bylo nahlíženo z nové perspektivy. Z hlediska americké politiky (prezident Clinton, Madeline Albright, John Kerry, Al Gore, atd.), západních tajných služeb (VB, Německo, Francie) i mnohých zbrojních inspektorů OSN (viz 20 bývalých inspektorů UNSCOM)[38] existoval konsensus o tom, že Irák své zásoby ZHN zcela nezničil,[39] a o tom, že irácký režim měl velké zásoby těchto zbraní, se USA přesvědčily po první válce v Zálivu. Od úplné kapitulace v roce 1991 navíc Husajnův režim porušil 17 rezolucí RB OSN, které se týkaly mírových podmínek z roku 1991 či iráckých programů ZHN, zapojil se do sponzorování a cvičení teroristů a od roku 1998, kdy ze země vyhnal inspektory MAAE, nebyly o jeho zásobách ZHN přesné zprávy (chyběly např. údaje o zničení tisíců raket s chemickými hlavicemi).[40] Tato nejistota o prostředcích, úmyslech a vůbec racionalitě iráckého diktátora tak zařadila tento stát na první místo v rámci blízkovýchodní politiky Bushovy administrativy.[41]

Právě tento pocit nejistoty s největší pravděpodobností stál za konečným rozhodnutím Bushovy administrativy irácký režim svrhnout. Někteří členové americké administrativy považovali tvrdý přístup k Iráku za napravení chyb první války v Zálivu,[42] vlivní neokonzervativci, jako byl Paul Wolfowitz, Richard Perle, Douglas Feith či I. Lewis Libby, výrazně prosazovali silovou politiku k Iráku a mezi nejbližšími poradci prezidenta vznikla shoda na tom, že pokud se nejistotu ohledně iráckých ZHN nepodaří rychle rozptýlit, jedinou možností bude silová změna režimu.[43]

Během roku 2002 se administrativa snažila získat veřejnou podporu pro tvrdý přístup k Iráku a vyřešit problém diplomaticky skrze OSN. USA následně iniciovaly přijetí rezoluce č. 1441, která měla upřít pozornost právě na několikaletou nejistotu ohledně iráckých ZHN. Kompromisní text rezoluce obsahuje některé formální ústupky ve prospěch francouzské pozice a také dvě důležité podmínky pro irácký režim, při jejichž nesplnění nastupují „závažné následky". Dle nich si Irák již nemohl dovolit učinit jakékoliv nepravdivé prohlášení, ani ve formě opomenutí, a musel plně spolupracovat s OSN a zbrojními inspektory. Dle USA byly tyto podmínky porušeny na přelomu let 2002 a 2003, kdy šéf zbrojních inspektorů Hans Blix zveřejňoval své zprávy o nedostatečné spolupráci Iráku a objevu bunkru se 122mm raketovými chemickými hlavicemi jihozápadně od Bagdádu.[44] Poté Německo oznámilo, že bude unilaterálně proti použití síly i s přímým mandátem Rady bezpečnosti, Francie avizovala záměr vetovat jakékoliv použití síly proti Iráku a USA se rozhodly pro vojenský zásah za podpory asi šedesátičlenné „koalice ochotných a schopných".[45]

Spojenci USA na Blízkém východě se k válce v Iráku stavěli poměrně negativně, podobně jako veřejné mínění v oblasti, ovšem vlády těchto zemí s USA v mnoha oblastech neveřejně spolupracovaly. Turecku byla za možnost otevření severní fronty předložena „nabídka desetiletí", turecký parlament však po zmatcích při hlasování návrh nepřijal a turecký ministr zahraničí Abdullah Gül vedl mnohá protiválečná jednání se státy v region.[46] Saúdská Arábie svou spolupráci sice před veřejností skrývala, avšak poskytla USA z vojenského i diplomatického hlediska výraznou podporu, a to i později při obnově Iráku či zapojení nového režimu do regionálních struktur.[47] Podobně se zachovaly i další monarchie v Zálivu, pro něž už Irák sice nepředstavoval

existenční hrozbu a nestabilita v oblasti znamenala ekonomické ztráty, nicméně partnerství s USA bylo důležitější. Proti válce se naopak postavil Egypt, Jordánsko, Sýrie či Liga arabských států.[48] Izrael se držel v pozadí, válku však podpořil.

Podobně jako v Afghánistánu i v Iráku byl důraz kladen primárně na rychlé odstranění režimu, nikoli na detailní promýšlení postupu po jeho pádu.[49] Základním úkolem tedy bylo odstranit hrozbu, kterou nepřátelský režim představoval. Před válkou existovaly mnohé optimistické i pesimistické předpovědi dalšího vývoje v zemi, otázka poválečného uspořádání však nebyla na prvním místě.[50] Tento přístup sice nejspíš plnil svou úlohu z hlediska předválečného diplomatického úsilí v OSN, na druhé straně se poválečná nestabilita v zemi stala pro obnovu Iráku a hodnocení zahraniční politiky USA v regionu poměrně zásadní. Tvrdě kritizována je tudíž nejen sporná legitimita a legalita války, ale i její důsledky.

b) demokratizace regionu

Blízký východ se za administrativy prezidenta Bushe poprvé stal ústředním regionem americké zahraniční politiky. Pro Blízký východ Bushova politika neznamenala jen boj proti terorismu či změnu režimů, ale také následnou snahu o demokratizaci celé oblasti ovlivněnou dřívějšími neokonzervativními koncepty z 90. let minulého století. Přestože se původně administrativa stavěla k pomoci ostatním státům budovat nové instituce a státní aparát (tzv. nation building) skepticky, po změně režimů v Afghánistánu a Iráku musela za další vývoj převzít odpovědnost a přijít s konceptem nové správy těchto oblastí.

Tradiční zdůraznění důležitosti liberalizace politických i ekonomických institucí obsahovala již Národní bezpečnostní strategie.[51] K tomuto základnímu rámci přibyla v prosinci 2002 *Iniciativa partnerství pro Blízký východ* (MEPI), kterou představil ministr zahraničí Powell. Dokument obsahoval čtyři pilíře (ekonomika, politika, vzdělání a práva žen), doporučoval konkrétní opatření pro jednotlivé země i pro celý region a do značné míry odrážel tzv. *Arab Human Development Report,* zprávu připravenou v rámci Rozvojového programu OSN předními arabskými odborníky.[52] Další podobnou iniciativou byla později *Iniciativa partnerství pro širší Blízký východ a severní Afriku* (BMENA), která zahrnovala navíc i Pákistán a Afghánistán. Tato iniciativa byla představena v červnu 2004 na zasedání skupiny G8 v Atlantě a také obsahovala podporu pro ekonomické, politické, sociální a kulturní reformy v regionu. BMENA navazovala na dřívější *Iniciativu pro širší Blízký východ* (GMEI), která byla jako politický program představena již v lednu 2004 v Davosu viceprezidentem Cheneym a obsahovala podporu svobodných médií v regionu (bylo založeno rádio Sawíjan [Společně] či televize Hurrija [Svoboda]), reformu soudnictví či založení regionální rozvojové banky.[53] Důležitou součástí snahy o demokratizaci regionu byla tedy i hospodářská liberalizace, k čemuž směřovaly například programy tzv. kvalifikačních průmyslových zón v Egyptě a Jordánsku či záměr administrativy vybudovat v oblasti do roku 2013 zónu volného obchodu.[54]

Uvedené programy byly v zemích, jako je Egypt, Jordánsko, Sýrie či Maroko, kritizovány ze strany vládnoucích elit a ani USA neobětovaly demokratizaci celou svou regionální politiku. Přes mnohé problémy měl však demokratizační posun v zahraniční politice USA na Blízkém východě některé výsledky – část blízkovýchodních elit uznala potřebu změn a vznikly nové regionální demokratizační iniciativy, došlo k „demokratizaci" regionálního postavení šíitů díky odstranění sunnitského režimu Saddáma Husajna a v mnohých zemích (Bahrajn, Katar, Kuvajt, Saúdská Arábie, Jemen, Egypt, Jordánsko, Alžírsko nebo Maroko) došlo k reformám ústav či volebních zákonů, které dále otevřely politické procesy a možnost na nich participovat.[55] Podle některých kritiků byly tyto změny marginální, podle jiných obětovaly příliš ze strategických zájmů USA. Například demokratizační politika vůči Palestině bývá kritizována vzhledem k následnému volebnímu vítězství radikálního hnutí Hamás.

c) Palestina a Cestovní mapa

Tradiční arabští spojenci USA na Blízkém východě byli novým demokratizačním akcentem v americké politice ohroženi a kritizovali nezájem administrativy o izraelsko-palestinský konflikt.[56] Podobně jako po první válce v Zálivu následovala madridská konference a mírový proces z Oslo, i administrativa prezidenta George W. Bushe potřebovala odvést pozornost od Iráku a prezentovat vlastní návrhy. V dubnu 2003 proto tzv. kvartet USA, OSN, EU a Ruska představil nový plán, který počítal s ustavením prozatímního palestinského státu společně s pořádáním tamních voleb na konci roku 2003. Tato tzv. cestovní mapa se stala poměrně významnou součástí politiky USA v regionu. Condoleezza Rice byla jmenována za hlavního zmocněnce pro jednání v této otázce a sám prezident se vydal do Egypta a Jordánska zajistit plánu podporu.[57]

Cestovní mapa neobsahovala alternativní postup pro případ nedodržení harmonogramu, a vše tak záviselo na dobré vůli zúčastněných stran. Šaronova vláda i palestinská samospráva sice dokument formálně podpořily, ale měly zásadní výhrady. Nová funkce palestinského premiéra, která byla zřízena v roce 2003, nezískala od prezidenta Arafata plné pravomoci a ani samotný premiér Mahmúd Abbás nepožíval přílišného respektu většiny Palestinců. S agresivní izraelskou politikou „cílených asasinací" na vůdce palestinských radikálů a s krvavými útoky teroristů v Jeruzalémě byla celá iniciativa ohrožena a nakonec se úplně zhroutila společně s rezignací premiéra Abbáse v září 2003. Ani jedna strana nehodlala ustoupit a ani USA nebyly ochotné zápolit s větrnými mlýny. S narůstajícími problémy v Iráku a blížícími se prezidentskými volbami v USA se téma Izrael vs. Palestina dostalo opět z hlediska Bushova týmu na druhou kolej. Přístup USA zůstal nadále konzistentní v podpoře pro tvrdou izraelskou politiku, v uznání nároku Palestinců na vlastní stát a celkově i ve snaze o balancování izraelských a arabských zájmů v oblasti.[58]

Ani v druhém funkčním období sice Bushova administrativa nepovažovala vztahy mezi Izraelem a jeho sousedy za primární téma své blízkovýchodní politiky, avšak události na přelomu let 2004 a 2005 ukázaly jejich důležitost. V listopadu 2004 zemřel mnohaletý předseda palestinské autonomie Jásir Arafat a na jeho místo byl zvolen dosavadní premiér Mahmúd Abbás. Americká administrativa se tak dočkala požadované výměny palestinského vedení. Ariel Šaron na druhé straně uskutečnil výrazný obrat ve své politické kariéře i v politice svého státu, když představil plán jednostranného stažení z pásma Gazy. Na začátku roku 2005 proto sestavil tzv. vládu národní jednoty, která v srpnu téhož roku odsun izraelských osad provedla. Následovala výrazná proměna politické mapy Izraele, představovaná nejen vznikem nového politického seskupení Kadima, ale i následným odchodem Ariela Šarona z politiky a nástupem nového izraelského vedení. Z pohledu USA se posílila neochota více se v izraelsko-palestinském konfliktu angažovat a Bushův tým se soustředil na jiné priority v regionu, tedy na Írán a stabilizaci Iráku. Bushova politika se v druhém funkčním období omezila na zmírňování konfliktů mezi Izraelem a Palestinci pomocí tradiční summitové diplomacie a na podporu Izraele.

d) regionální studená válka

Je to jeden z důvodů, proč USA udržují své globální panství. Všechny ostatní mocnosti na světě jsou svázány strategickým soupeřením se svými regionálními konkurenty, kterými jsou Indie a Pákistán, Čína a jihovýchodní asijské demokracie, Brazílie a Argentina nebo i Írán a Saúdská Arábie. USA udržují spojenecké vztahy s regionálními mocnostmi a podílí se na místní rovnováze moci skrze tzv. „zámořské vyvažování" (offshore ballancing). Komplikací je tendence USA projektovat do regionálních svárů své hodnoty, což znamená více problémů. Aktivní zahraniční politika Bushovy administrativy vůči Blízkému východu znamenala vyvrcholení angažovanosti USA v regionu a výrazný zásah do regionální studené války mezi sunnitskými autoritáři v čele se Saúdskou Arábií, Egyptem, Irákem, Marokem a monarchiemi Perského zálivu na jedné straně a šíitským Íránem, Sýrií, Hizballáhem v Libanonu a Hamásem v Palestině na straně druhé.[59]

Nejviditelnější součástí regionálního soupeření a výrazné role USA (a Izraele) v jeho rámci byly tzv. zástupné války (proxy wars). Příkladem byla v roce 2006 tzv. letní válka mezi Izraelem a hnutím Hizballáh, kterou nejvyšší představitelé USA i Íránu označili za součást vzájemného soupeření. Americká politika se snažila vyhnout remíze a oproti ostatním členům RB OSN nepožadovala okamžité zastavení palby, čímž chtěla dosáhnout trvalejšího řešení otázky bezpečnosti severní hranice Izraele a pozice islamistů na jihu Libanonu.[60] Obě strany sice nakonec akceptovaly rezoluci RB OSN č. 1701 a přítomnost mezinárodních sil na svých hranicích, ale napětí v oblasti dlouhodobě vyřešeno nebylo.

Zahraniční politika Bushovy administrativy se od roku 2002 musela vůči Íránu vyrovnávat i s veřejným odhalením jeho jaderného programu, jehož budování bylo urychleno za vlády „umírněného" prezidenta Mohammada Chátamího na konci 90. let.[61] Diplomatické úsilí na tomto poli vyvíjela především Evropská unie reprezentovaná trojící Německo, Francie a Velká Británie a podporovaná ze strany USA a OSN. V listopadu 2004 byla tato jednání završena podpisem tzv. pařížské dohody, v rámci níž se Írán zavázal zastavit obohacování uranu. V roce 2005 však Írán dohodu porušil a obohacování uranu obnovil a deklaroval „nezcizitelné právo" na zvládnutí všech etap jaderného palivového cyklu. Od tohoto okamžiku začaly přiostřovat svoji politiku i země Evropské unie a Spojené státy společně s dalšími členy RB OSN na konci roku 2006 dohodly přijetí mírných sankcí vůči íránskému režimu skrze rezoluci RB č. 1737 a o tři měsíce později jejich rozšíření dle rezoluce RB č. 1747.[62] V průběhu dalších let byly přijaty další sankce, především v roce 2010, nicméně s rozhodnutím Íránu vzdorovat tlaku západních zemí nic nezmohly.

Regionální „studená válka" se po svržení režimu Saddáma Husajna přesunula i na půdu Iráku, kde od roku 2003 docházelo z hlediska Íránu k důležitému posílení místní šíitské komunity. Írán se postupně zapojil do etnických, náboženských a politických střetů v Iráku a později byl obviněn i z vyzbrojování šíitských milicí a z odpovědnosti za útoky na americké jednotky.[63]

e) stabilizace Iráku

Americká politika vůči Iráku se během poválečné rekonstrukce soustředila především na podporu vzniku institucí nového demokratického režimu a zajištění základní bezpečnosti. Během června 2004 získal Irák obnovenou suverenitu, v průběhu roku 2005 proběhly volby do Národního shromáždění, ustavení dočasné vlády, schválení nové ústavy v referendu a v prosinci 2005 také řádné parlamentní volby za účasti sunnitů, kteří již volby nebojkotovali. Tyto úspěchy rychlého sestavování demokratických institucí, všelidová hlasování za účasti milionů Arabů a další události v regionu byly sice během roku 2005 obdivovány světovým tiskem,[64] země se však potýkala spíše se vzrůstajícím počtem teroristických útoků a sektářským násilím.

V roce 2005 se bezpečnostní situace v Iráku zhoršovala a administrativa prezidenta Bushe byla pod silným domácím tlakem. Během léta 2005 dosavadní strategii dále stupňoval velitel amerických sil v Iráku generál Casey a politicky byla podpořena zveřejněním *Národní strategie pro vítězství v Iráku,* která byla ve Washingtonu vyhlášena na podzim. Zvrat přišel na začátku roku 2006, kdy al-Káida zničila svatyně ve městě Sámarrá a rozpoutala tak doposud nevídané násilí mezi sunnity a šíity. Další dva roky byly z pohledu Iráku zásadní. Zatímco ve Washingtonu prezident Bush bojoval o záchranu svého prezidentství a úspěch v Iráku, v provincii Anbár propukala nespokojenost sunnitů s al-Káidou.

Není jednoduché identifikovat první domácí impulsy ke změně americké strategie v Iráku, nicméně již v létě 2006 začaly neformální konzultace a nový přístup se začal formovat v druhé polovině roku 2006. Odborníci jako Frederick Kagan, budoucí velitel sil v Iráku generál Petraeus, budoucí ministr obrany Robert Gates a další stáli u nové strategie spočívající především ve změně taktiky boje a v navýšení bojových sil USA. V říjnu 2006 byl v Radě národní bezpečnosti a dalších úřadech formálně zahájen připomínkový proces k nové strategii a po vítězství Demokratické strany v listopadových volbách byl odvolán ministr obrany Rumsfeld a byl nahrazen právě Gatesem.

Bushova administrativa v lednu 2007 odmítla akceptovat závěry tzv. Baker-Hamiltonovy komise[65] a představila veřejnosti vlastní novou strategii. Demokraté ji označili za „eskalaci", autoři preferovali spíše pojem „posílení" a novináři ustálili debatu na „surge" (vlna).

Pojem „surge" v manuálech americké armády týkajících se boje proti povstalcům nenajdeme, jeho obsahu však odpovídají tzv. operace „vyčistit, udržet a vybudovat" (clear, hold, build), jejichž cílem je zajistit bezpečné prostředí, ustavit správu oblasti a získat podporu obyvatel. Americká armáda se místo „pouhého" boje s teroristy a povstalci začala primárně soustředit na ochranu Iráčanů a budování institucí nové vlády. Změnila se i taktika boje. Americká armáda se na začátku bojů proti al-Káidě v Iráku inspirovala přístupy z konce 90. let o síťové struktuře teroristických organizací a soustředila se na likvidaci hlavních uzlů (velení) této sítě. To se však ukázalo jako chybné, neboť například po zabití Zarqáwího, vůdce al-Káidy v Iráku, počet teroristických útoků narostl. Jak napsal Frederick W. Kagan, americká taktika se v rámci „surge" vrátila k tradičnímu pojetí nepřítele, který si potřebuje vytvářet komunikační linky, zásobovací trasy, úkryty, využívá charakter terénu a zajišťuje si přístup k bojišti. Iráčtí teroristé byli především tradičním vojenským nepřítelem, a tak proti nim americká armáda musela také bojovat. Navýšení počtu amerických vojáků a možnost soustředěného tlaku na teroristy v konkrétních oblastech Bagdádu a v dalších provinciích bylo klíčové. Následná stabilizace a zajištění bezpečnosti obyvatel díky společným patrolám americké a irácké armády znamenala přelom v boji se sunnitskými povstalci a iráckou al-Káidou a jejich porážku.

Celému procesu stabilizace země a dalšímu zapojení sunnitů do politického procesu výrazně pomohlo také tzv. anbárské probuzení (Anbar Awakening) sunnitských kmenů, které začaly odmítat brutální praktiky al-Káidy. Díky vyjednávání amerických velitelů s kmenovými vůdci v provincii Anbár začali sunnité hromadně posilovat iráckou národní armádu a policii. V roce 2006 přibylo v regionu pouze 1 000 nových rekrutů, zatímco v roce 2007 jich bylo již dvanáctkrát tolik. Posílení amerických sil, změna vojenské taktiky i anbárské probuzení znamenaly relativní stabilizaci země. Již na konci roku 2007 klesla úroveň násilí v Bagdádu o desítky procent (např. o 80 % v počtu útoků bombami v autech) a dnes je bezpečnostní situace v zemi poměrně stabilizovaná.

IV. ZÁVĚR: OBROZENÍ BUSHOVY DOKTRÍNY?

Text se pomocí analýzy vzniku Bushovy zahraničněpolitické koncepce na jedné straně a jejích důsledků na Blízkém východě na straně druhé pokusil představit komplexní pohled na americkou zahraniční politiku vůči regionu mezi lety 2001 a 2009. První část textu ukázala pozadí tvorby Bushovy doktríny a záměry jejích architektů. Druhá část textu pomocí pěti podkapitol představila důsledky zvolené zahraniční politiky přímo v regionu.

Hodnocení Bushovy zahraniční politiky vůči Blízkému východu je poměrně obtížné vzhledem k relativně krátkému odstupu a s ohledem na dlouhodobé důsledky některých kroků, které americká administrativa provedla. Z hlediska USA byla jistě logickou reakcí na teroristické útoky úvaha o rizicích provedení „druhého 11. září" s pomocí zbraní hromadného ničení a soustředění se na Blízký východ, nicméně konkrétní kroky a způsob jejich provádění mohou vyvolat oprávněnou kritiku. Z hlediska širší perspektivy však nemusí být Bushova zahraniční politika vůči Blízkému východu hodnocena jako neúspěch, i když se tak s ohledem na složitou stabilizaci Iráku může jevit. Hodnocení amerických prezidentství se z většího odstupu často diametrálně liší od čerstvých politických debat a rozvášněných komentářů. Jak ostatně ukazuje dosavadní zahraniční i domácí politika prezidenta Obamy, který s programem boje proti „dědictví" George W. Bushe de facto vyhrál volby, není jednoduché popřít dlouhodobé principy velmocenské politiky a heslo „yes, we can" mnohdy neplatí v reálném světě mezinárodních vztahů.

Podle některých analýz[66] se Obamova zahraniční politika v řadě ohledů radikálně neliší od Bushovy a konkrétně na Blízkém východě dostává srovnání obou administrativ paradoxní rozměr. Zatímco Bushova demokratizační politika čelila stabilním autokraciím Blízkého východu a neotřesitelnému režimu v Íránu, Obamova administrativa spoléhající na jednání s Íránem a autokraciemi v regionu sleduje rozpad místního mnohaletého uspořádání. Revoluční změny v Tunisku, Egyptě, Libyi a jinde postupně přinutily opatrnou Obamovu administrativu k demokratizačnímu obratu a podpoře změn v regionu. Pokud byla Bushova doktrína kritizována za neuvážené hazardování s dlouhodobými zájmy USA na Blízkém východě, za spoléhání se na nepředvídatelnou opozici v Iráku anebo za obětování amerických národních zájmů nejasné myšlence demokratizace, Obama podporou revoluční dynamiky v regionu skrze diplomatický zásah v Egyptě a vojenskou intervenci v Libyi činí další krok stejným směrem jako „neokonzervativní" Bush.

K demokratizaci regionu se Obama přihlásil ve svém květnovém projevu o situaci na Blízkém východě, ve kterém touhu Ameriky po demokratickém Blízkém východu zaobalil do slov o „sebeurčení". Vznik nové americké doktríny Bush–Obama již s notnou dávkou škodolibosti ohlásili konzervativní autoři a Obamova administrativa zvažuje, jak moc s demokratizací spojit i reálnou zahraniční politiku USA v regionu. Musí například zvažovat také důsledky případného propuknutí revoluce v Jemenu, Jordánsku, Bahrajnu a dalších státech Perského zálivu, které tvoří „blízké zahraničí" Saúdské Arábie.[67] Tedy země, která garantuje americké zájmy v regionu a vyvažuje vliv šíitské Persie. Američtí stratégové se tak mohou ptát, zda blízkovýchodní revoluce pohltí dříve íránský nebo saúdský režim, a kterým směrem „arabské jaro" nasměruje vývoj Blízkého východu. V sázce je tedy nejen otázka demokratizace, ale také zachování zmíněné americké strategie „zámořského vyvažování", díky níž si USA na Blízkém východě drží svůj vliv.

POZNÁMKY

[1] RICE, Condoleezza, *Promoting the National Interest*; ZOELLICK, Robert B., *A Republican Foreign Policy*.
[2] HODER, Lukáš, *Architekti Bushovy doktríny*; Hoder, Lukáš, *Transatlantické vztahy v době krize*.
[3] SINGH, Robert, *The Bush doctrine*, s. 14; MITCHELL, David, *Making Foreign Policy*, s. 181; MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 88–90.
[4] Vymezení Blízkého východu jsou rozdílná a prošla proměnami označení i pojetí (srov. OVENDALE, Ritchie, *The Longman Companion to the Middle East Since 1914*, s. 320; YAPP, Malcolm, *The Near East Since the First World War: A History to 1995*, s. 1). Tento text pracuje s vymezením Blízkého východu jako oblasti zahrnující Izrael a arabské země v jihozápadní Asii, na Arabském poloostrově, kolem Perského zálivu a částečně i v severní Africe, včetně Íránu. Afghánistánu se tento text nevěnuje podrobně, protože tato země nehrála v blízkovýchodní politice Bushovy administrativy primární úlohu.
[5] QUANDT, William, *Peace process*, s. 386
[6] FAWCETT, Louise, *International Relations of the Middle East*, s. 190–191.
[7] MITCHELL, David, *Making Foreign Policy*, s. 189.
[8] Zaslání dopisu vyzývajícího k svržení Saddáma Husajna prezidentu Clintonovi organizoval neokonzervativní think-tank The Project for the New American Century pod vedením Roberta Kagana a Williama Kristola. Dopis podepsalo 18 osobností, mezi nimi např. D. Rumsfeld, P. Wolfowitz, R. Armitage, R. Perle či R. Zoellick. Srovnej MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 164 a PAULY, Robert, *US Foreign Policy and the Persian Gulf*, s. 5.
[9] QUANDT, William, *Peace process*, s. 390 a EKTESHAMI, Anoushiravan, *The Middle East: between ideology and geo-politics*, s. 107.
[10] Šlo o tzv. Mitchellovu zprávu z dubna 2001, která analyzovala příčiny neúspěchu mírového procesu, a zprávu ředitele CIA George Teneta ohledně palestinských bezpečnostních složek a možnosti jejich reformy. Viz QUANDT, William, *Peace process*, s. 391.
[11] Řešení konfliktu mezi Izraelem a Palestinci bylo tradičně vnímáno jako primární předpoklad jakéhokoliv zásadního zlepšení vztahů mezi státy Blízkého východu. Tuto logiku Bushova administrativa nejspíše pod

vlivem neúspěchu mírového procesu z Osla, myšlenek Nathana Sharanského či svého zaměření na Irák de facto otočila. Viz např. MURAVCHIK, Joshua, *Among Arab reformers*.

[12] QUANDT, William, *Peace process, s.* 396, 404 a MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 108–110.

[13] Pojem „Bushova doktrína" patrně poprvé použil Charles Krauthammer již v únoru 2001, i když ve svém textu v listu Washington Post z roku 2008 se přihlásil především ke svému pozdějšímu užití tohoto spojení.

[14] LAYNE, Chritopher, THAYER, Bradley, *American Empire: A Debate*.

[15] BUSH, George W., *A Distinctly American Internationalism*.

[16] RICE, Condoleezza. *Promoting the National Interest*; ZOELLICK, Robert B. *A Republican Foreign Policy*.

[17] Veřejné projevy, jejichž argumentační linie vyvrcholila zveřejněním Národní bezpečnostní strategie, zahrnují především Zprávu o stavu unie z ledna 2002, projev prezidenta k půlročnímu výročí 11. září z března 2002, projev Johna Boltona (náměstka ministra zahraničí pro kontrolu zbraní a mezinárodní bezpečnost) z května 2002, projev prezidenta k absolventům vojenské akademie West Point v červnu 2002 a Národní strategie pro domácí bezpečnost z července 2002.

[18] The National Security Strategy of the United States of America [online], s. 1.

[19] HODER, Lukáš. *Architekti Bushovy doktríny*.

[20] DAALDER, Ivo, LINDSAY, James, *America unbound.*

[21] HODER, Lukáš. *Transatlantické vztahy v době krize.*

[22] HODER, Lukáš. *Architekti Bushovy doktríny*.

[23] MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 130; MITCHELL, David, *Making Foreign Policy*, s. 193 a 196.

[24] HODER, Lukáš. *Architekti Bushovy doktríny*.

[25] Blíže k neokonzervatismu viz HODER, Lukáš, *První generace amerických neokonzervativců*.

[26] V roce 2002 se Sýrie stala jednou ze stran Protocol for the Suppression of Unlawful Acts of Violence at Airports Serving International Civil Aviation z roku 1988 a zapojila se tak do již páté smlouvy či protokolu z 12, které se týkají terorismu. Viz ZUNES, Stephen. *U. S. Policy towards Syria and the triumph of neoconservatism*, s. 54.

[27] JOSEPH, Robert, *Countering WMD: The Libyan Experience*, s. 48–49.

[28] V lednu 2004 přistoupila Libye k Chemical Weapons Convention a později i k Dodatkovému protokolu Smlouvy o nešíření jaderných zbraní – NPT. Viz ZOUBIR, Yahia. *The United States and Lybia: from confrontation to normalization*, s. 55–63.

[29] GRIMMET, Richard, *Conventional Arms Transfers*.

[30] ROBINS, Philip. *Turkish foreign policy since 2002*, s. 296.

[31] DUMKE, David. *Congress and the Arab Heavyweights*.

[32] RUSSELL, James. *Saudi Arabia in the 21st Century: a new security dilemma*.

[33] MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 145.

[34] MITCHELL, David, *Making Foreign Policy*, s. 184, DAALDER, Ivo, LINDSAY, James, *America unbound* a také QUANDT, William, *Peace process*, s. 395

[35] Všichni předchozí premiéři Izraele, kteří pocházeli z pravicové strany Likud – Begin, Shamir či Netanyahu, měli s americkými prezidenty – Carter, Reagan, Bush st. a Clinton – poměrně problematické vztahy. Viz QUANDT, William, *Peace process, s.* 391. Srov. např. SUCHÝ, Petr. *Reagan a říše zla*.

[36] QUANDT, William, *Peace process, s.* 397, 398 a BUSH, George W., *President Bush Calls for New Palestinian Leadership*.

[37] MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 166–167; The National Security Strategy of the United States of America [online]; Patterns of Global Terrorism 2003 [online], s. 88 a GORDON, Michael, SANGER, David, *A nation challenged*.

[38] POLLACK, Kenneth. *Spies, Lies, and Weapons: What Went Wrong*. The Atlantic Monthly. 2004, roč. 293, č. 1, s. 79–92.

[39] Informace o iráckých programech ZHN pravidelně potvrzovali uprchlí iráčtí vědci, opoziční skupiny či sám irácký režim. Viz A decade of deception and defiance: Saddam Hussein's defiance of the United Nations [online], s. 8-10. Viz také CIRINCIONE, Joseph , WOLFSTHAL, Jon, RAJKUMAR, Miriam, *Deadly Arsenals*, s. 271–293.

[40] Zpráva RB [online].

[41] Irácký režim navázal například vztahy s palestinskými a filipínskými teroristickými skupinami. Viz A decade of deception and defiance: Saddam Hussein's defiance of the United Nations [online], s. 18; HAYES,

Stephen, *Camp Saddam*; HAYES, Stephen, *Saddam's Philippines Terror Connection*. Dále viz WOODWARD, Bob. *Bushova válka*, s. 317

[42] Viceprezidentu Cheneymu jako ministru obrany v administrativě G. Bushe st. bylo v roce 1991 řečeno ze strany CIA, že Irák dělí od získání jaderné zbraně asi 10 let. Po irácké kapitulaci a vpuštění inspektorů do země bylo zjištěno, že Husajnův program byl mnohem dál a od jaderných zbraní ho dělil rok až dva. Viz MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 169.

[43] MITCHELL, David, *Making Foreign Policy*, s. 193.

[44] PODHORETZ, Norman. *Who Is Lying About Iraq?* Commentary. 2005, roč. 120, č. 5, s. 28.

[45] MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 196.

[46] Nabídka zahrnovala mimo jiné 2 mld. dolarů, garanci dluhů v hodnotě 24 mld. dolarů, právo Turecka vyslat 40 000 vojáků do severního Iráku k zajištění kurdských oblastí a garance USA o zachování unitárního Iráku. Viz ROBINS, Philip. *Confusion at home, confusion abroad: Turkey between Copenhagen and Iraq*; CORDESMAN, Anthony. *Saudi Arabia: friend or foe in the war on terror?*.

[47] CORDESMAN, Anthony. *Saudi Arabia: friend or foe in the war on terror?*

[48] EKTESHAMI, Anoushiravan. *The Middle East: between ideology and geo-politics*, s.108; Jordanian king slams 'invasion' of Iraq [online]; KAHWAJI, Riad, *US - Arab Cooperation in the Gulf: are both sides working from the same script?*; SAYEGH, Fatma Al. *Post-9/11changes in the Gulf: The Case of the UAE*.

[49] DONNELLY, Thomas. *Operation Iraqi Freedom*, s. 40.

[50] Pesimistické názory předvídaly zapálení ropných polí, útok na Izrael, velké emigrační vlny či občanskou válku. Viz např. MOENS, Alexander, *The Foreign Policy of G. W. Bush*, s. 193 a EKTESHAMI, Anoushiravan. *The Middle East: between ideology and geo-politics*, s.118–119

[51] State of the Union Address [online].

[52] DALACOURA, Katerina. *US democracy promotion in the Arab Middle East since 11 September 2001: a critique*, s. 964; Arab Human Development Report [online]; Middle East Partnership Initiative [online].

[53] EKTESHAMI, Anoushiravan. *The Middle East: between ideology and geo-politics*, s. 114.

[54] Broader Middle East and North Africa [online]; United States Designates New Qualifying Industrial Zone in Egypt [online]; DUMKE, David. *Congress and the Arab Heavyweights: questioning the Saudi and Egyptian alliances*; DALACOURA, Katerina. *US democracy promotion in the Arab Middle East since 11 September 2001: a critique*, s. 964.

[55] DALACOURA, Katerina. *US democracy promotion in the Arab Middle East since 11 September 2001: a critique*, s. 967.

[56] SHANNON, Vaughn. *The Politics of the Middle East Process and the War on Terror*, s. 86.

[57] QUANDT, William, *Peace process, s.* 402–403.

[58] Podobně jako Clintonova administrativa v roce 2000 i Bush v roce 2004 garantoval Izraeli to, že se nemusí stahovat na hranice z roku 1967, a také to, že nemusí přijmout zpět palestinské uprchlíky. Viz QUANDT, William, *Peace process, s.* 406.

[59] MASTANDUNO, Michael, Preserving the Unipolar Moment; MATLARY, Janne, *Values and Weapons* TAHERI, Amir, *A Mini Cold War is starting in the Middle East*.

[60] BUSH, George W., *President Bush's Remarks on the Situation in the Middle East*.

[61] HODER, Lukáš, *Írán*.

[62] Rezoluce RB č. 1737 [online] a Rezoluce RB č. 1747 [online].

[63] BUSH, George W., *Press Conference by the President*. Tato obvinění byla potvrzena úniky dat v roce 2010. Viz GORDON, Michael, LEHRER, Andrew, *Leaked Reports Detail Iran's Aid for Iraqi Militias*.

[64] ZAKARIA, Fareed, *What Bush Got Right*; MORLEY, Jefferson, *Is Bush Right?*; MALZAHN, Claus Christian, *Could George W. Bush Be Right?*.

[65] Bush, George W., *President Bush Receives Report from the Iraq Study Group*.

[66] HYNEK, NIK et al., *The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany*.

[67] Kaplan, Robert, *The Middle East Crisis Has Just Begun*

LITERATURA

[1] A decade of deception and defiance: Saddam Hussein's defiance of the United Nations [online]. *The White House*, 2002 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW: http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/iraq/decade/book.html.

[2] BUSH, George W. *A Distinctly American Internationalism*, [online]. 1999. [cit. 2007-04-24]. Dostupný z WWW: http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/wspeech.htm.

[3] BUSH, George W. *President Bush Calls for New Palestinian Leadership*, [online]. 2002. [cit. 2007-04-24]. Dostupný z WWW: http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020624-3.html.

[4] BUSH, George W. *President Bush's Remarks on the Situation in the Middle East*, [online]. 2006. [cit. 2007-04-24]. Dostupný z WWW: http://www.whitehouse.gov/news/releases/2006/07/20060730.html.

[5] BUSH, George W. *President Bush Receives Report from the Iraq Study Group*, [online]. 2006. [cit. 2007-04-24]. Dostupný z WWW: http://www.whitehouse.gov/news/releases/2006/12/20061206.html.

[6] BUSH, George W. *Press Conference by the President*, [online]. 2007. [cit. 2007-04-24]. Dostupný z WWW: http://www.whitehouse.gov/news/releases/2007/02/20070214-2.html.

[7] CIRINCIONE, Joseph, WOLFSTHAL, Jon, RAJKUMAR, Miriam. *Deadly Arsenals: Tracking Weapons of Mass Destruction.* Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2002. 450 s. ISBN 0870031937.

[8] CORDESMAN, Anthony. Saudi Arabia: friend or foe in the war on terror? *Middle East Policy.* 2006, roč. XIII, č. 1, s. 28–41.

[9] DAALDER, Ivo, LINDSAY, James. *America unbound: the Bush revolution in Foreign Policy.* Washington D. C.: Brookings Institution Press, 2003. 246 s. ISBN 9780815716884.

[10] DALACOURA, Katerina. US democracy promotion in the Arab Middle East since 11 September 2001: a critique. *International Affairs*. 2004, roč. 81, č. 5, s. 963–979.

[11] DONNELLY, Thomas. *Operation Iraqi Freedom*, Washington, D. C.: The AEI Press, 2004. s. 141, ISBN 0-8447-4195-7.

[12] DUMKE, David. Congress and the Arab Heavyweights: questioning the Saudi and Egyptian alliances. *Middle East Policy*. 2006, roč. XIII, č. 3, s. 88–100.

[13] EKTESHAMI, Anoushiravan. The Middle East: between ideology and geo-politics. In BUSKLEY, Mary, SINGH, Robert. *The Bush doctrine and the War on Terrorism: global responses, global consequences*. New York: Routledge, 2006. s. 104–120. ISBN 0415368316.

[14] GRIMMET, Richard. Conventional Arms Transfers. *The Federation of American Scientists* [online]. 2005 [cit. 2007-08-07]. Dostupný z WWW: www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL33696.pdf.

[15] GORDON, Michael, SANGER, David. A nation challenged: Iraq; Powell says U. S. is weightening ways to topple Hussein, *The New York Times* [online]. 2002 [cit. 2007-08-07]. Dostupný z WWW: http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F6071FFF3D5B0C708DDDAB0894DA404482&n=Top%2fReference%2fTimes%20Topics%2fPeople%2fH%2fHussein%2c%20Saddam.

[16] GORDON, Michael, LEHRER, Andrew. *Leaked Reports Detail Iran's Aid for Iraqi Militias, The New York Times* [online]. 2010 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: http://www.nytimes.com/2010/10/23/world/middleeast/23iran.html?_r=1&ref=wikileaks.

[17] HAYES, Stephen. Camp Saddam. *The Weekly Standard* [online]. Apr 3, 2006, roč. 11, č. 27 [cit. 2007-08-07]. Dostupný z WWW: http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/012/024eyieu.asp. ISSN 1083-3013.

[18] HAYES, Stephen. Saddam's Philippines Terror Connection. *The Weekly Standard* [online]. Mar 27, 2006, roč. 11, č. 26 [cit. 2007-08-07]. Dostupný z WWW: http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/011/990ieqmb.asp. ISSN 1083-3013.

[19] HODER, Lukáš. První generace amerických neokonzervativců. *Politologický časopis*. 2006, roč. XIII, č. 2, s. 181–199.

[20] HODER, Lukáš. Írán. In ROJČÍK, Ondřej, VILÍMEK, Petr. *Proliferace jaderných zbraní: problémoví aktéři.* Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2006. s. 94–110.

[21] HODER, Lukáš. Architekti Bushovy doktríny: Vliv neokonzervativců na vytváření zahraničněpolitické strategie George W. Bushe. *Mezinárodní vztahy*. 2009, roč. 44, č. 2, s. 25–43.

[22] HODER, Lukáš. *Transatlantické vztahy v době krize*: *Hegemonie USA a emancipace Evropy po 11. září 2001*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2009. 159 s. ISBN 978-80-210-5059-4.

[23] HYNEK, NIK et al. The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany. *European Security*. 2009, roč. 18, č. 3, s. 263–285.

[24] JOSEPH, Robert. *Countering WMD*: *The Libyan Experience*. Fairfax: National Institute Press, 2009. s. 150, ISBN 0977622193.

[25] KAHWAJI, Riad. US - Arab Cooperation in the Gulf: are both sides working from the same script?. *Middle East Policy*. 2004, roč. XI, č. 3, s. 52–62.

[26] KAPLAN, Robert. The Middle East Crisis Has Just Begun, *The Wall Street Journal* [online]. 26. březen, 2011 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW: http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704050204576218842399053176.html?mod=WSJ_World_RIGHTTopCarousel_1. ISSN 0099-9660.

[27] LAYNE, Chritopher, THAYER, Bradley. *American Empire: A Debate*. New York: Routledge, 2007. s. 160, ISBN 9780415952040.

[28] FAWCETT, Louise. *International Relations of the Middle East*. Oxford: Oxford University Press, 2005. s. 370, ISBN 0199269637.

[29] MALZAHN, Claus Christian. Could George W. Bush Be Right?, *Spiegel Online* [online]. 02/23/2005 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW: http://article.nationalreview.com/?q=OWQwYzc0ZjIyNTFlNDBlOWRhNmY0YjUwZDEwN2I5ODc=. ISSN 0038-7452.

[30] MASTANDUNO, Michael. Preserving the Unipolar Moment. Realist Theories and U. S. Grand Strategy after the Cold War. *International Security*. 1997, roč. 21, č 4, s. 49–88.

[31] MATLARY, Janne. *Values and Weapons: From Humanitarian Intervention to Regime Change?* London: Palgrave Macmillan, 2006. s. 224, ISBN 9781403987167.

[32] MITCHELL, David. *Making Foreign Policy: presidential management of the decision-making process.* Aldershot: Ashgate, 2005.s. 27, ISBN 0754644634.

[33] MOENS, Alexander. *The Foreign Policy of G. W. Bush: values, strategy, and loyalty*. Aldershot: Ashgate, 2004. s. 227, ISBN 0754642747.

[34] MORLEY, Jefferson. Is Bush Right?, *The Washington Post* [online]. 8. březen 2005 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW:

http://article.nationalreview.com/?q=OWQwYzc0ZjIyNTFlNDBlOWRhNmY0YjUwZDEwN2I5ODc=. ISSN 0190-8286.

[35] MURAVCHIK, Joshua. Among Arab reformers. *Commentary*. 2005, roč. 120, č. 2, s. 45–52.

[36] OVENDALE, Ritchie. *The Longman Companion to the Middle East Since 1914*. London: Addison Wesley Longman Limited, 1998. 413 s. ISBN 0582315557.

[37] PAULY, Robert. *US Foreign Policy and the Persian Gulf: safeguarding American interest through selective multilateralism.* Aldershot: Ashgate, 2005. s. 158, ISBN 9780754635338.

[38] PODHORETZ, Norman. Who Is Lying About Iraq? *Commentary*. 2005, roč. 120, č. 5, s. 27–33.

[39] POLLACK, Kenneth. Spies, *Lies, and Weapons: What Went Wrong*. The Atlantic Monthly. 2004, roč. 293, č. 1, s. 79–92.

[40] QUANDT, William B. Peace process: *American diplomacy and the Arab-Israeli conflict since 1967*. Washington D. C.: Brookings Institution Press, 2005. s. 535, ISBN 9780520246317.

[41] Rezoluce RB č. 1737 [online]. *Rada bezpečnosti OSN*, 2005 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW: http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8928.doc.htm.

[42] Rezoluce RB č. 1747 [online]. *Rada bezpečnosti OSN*, 2007 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW: http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc8980.doc.htm.

[43] RICE, Condoleezza. Promoting the National Interest. *Foreign Affairs*. 2000, roč. 79, č. 1, s. 45–63.

[44] ROBINS, Philip. Confusion at home, confusion abroad: Turkey between Copenhagen and Iraq. *International Affairs*. 2003, roč. 79, č. 3. s. 547–566.

[45] ROBINS, Philip. Turkish foreign policy since 2002: between a 'post-Islamist' government and a Kemalist state. *International Af*fairs. 2007, roč. 83, č. 1, s. 289–304.

[46] RUSSELL, James. Saudi Arabia in the 21st Century: a new security dilemma. *Middle East Policy*. 2005, roč. XII, č. 3, s. 64–78.

[47] SAYEGH, Fatma Al. Post-9/11changes in the Gulf: The Case of the UAE, *Middle East Policy*. 2004, roč. XI, č. 2, s. 107–124.

[48] SHANNON, Vaughn. The Politics of the Middle East Process and the War on Terror. In HAYDEN, Patrick, LANSFORD, Tom, WATSON, Robert. *America's War on Terror.* Aldershot: Ashgate, 2003. s. 139–168. ISBN 9780754637998.

[49] SINGH, Robert. The Bush doctrine. In BUSKLEY, Mary, SINGH, Robert. *The Bush doctrine and the War on Terrorism: global responses, global consequences*. New York: Routledge, 2006. s. 150–163. ISBN 0415368316.

[50] Jordanian king slams 'invasion' of Iraq [online]. *The Sydney Morning Herald*, 3. duben 2003 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW: http://www.smh.com.au/articles/2003/04/03/1048962835005.html.

[51] SUCHÝ, Petr. *Reagan a říše zla. Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 198 –1989*. Brno: CDK. 2004, 284 s. ISBN 80-7325-046-2.

[52] TAHERI, Amir. A Mini Cold War is starting in the Middle East, *The Benador Associates* [online]. 2006 [cit. 2007-04-27]. Dostupný z WWW: http://www.benadorassociates.com/article/19972.

[53] Arab Human Development Report [online]. *United Nations Development Programme*, 2002 [cit. 2007-04-27]. Dostupný z WWW: http://www.nakbaonline.org/download/UNDP/EnglishVersion/Ar-Human-Dev-2002.pdf.

[54] Patterns of Global Terrorism 2003 [online]. *U. S. Department of State*, 2004 [cit. 2007-04-27]. Dostupný z WWW: http://www.state.gov/documents/organization/31912.pdf.

[55] United States Designates New Qualifying Industrial Zone in Egypt [online]. *U. S. Department of State*, 2005 [cit. 2007-04-27]. Dostupný z WWW: http://usinfo.state.gov/mena/Archive/2005/Nov/01-362221.html.

[56] Middle East Partnership Initiative [online]. *U. S. Department of State*, 2007 [cit. 2007-04-27]. Dostupný z WWW: http://mepi.state.gov.

[57] Broader Middle East and North Africa [online]. *U. S. Department of State*, 2007 [cit. 2007-04-27]. Dostupný z WWW: http://usinfo.state.gov/mena/middle_east_north_africa/forum_for_the_future.html.

[58] State of the Union Address [online]. *The White House*, 2002 [cit. 2007-04-27]. Dostupný z WWW: http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/01/29/bush.speech.txt/.

[59] The National Security Strategy of the United States of America [online]. *The White House*, 2002 [cit. 2007-04-27]. Dostupný z WWW: http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html.

[60] WOODWARD, Bob. *Bushova válka*. Brno: BB Art. 2003, s.360, ISBN 80-7341-043-5.

[61] YAPP, Malcolm. *The Near East Since the First World War*: *A History to 1995*. London: Longman, 1999. s. 597, ISBN 0582256518.

[62] ZAKARIA, Fareed. What Bush Got Right, *Neewsweek* [online]. 9. srpna 2008 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW: http://www.newsweek.com/2008/08/08/what-bush-got-right.html.

[63] ZOELLICK, Robert B. A Republican Foreign Policy, *Foreign Affairs*. 2000, roč. 79, č. 1, s. 63–81.

[64] ZOUBIR, Yahia. The United States and Lybia: from confrontation to normalization. *Middle East Policy*. 2006, roč. XIII, č. 2, s. 63–78.

[65] Zpráva RB [online]. THE SECURITY COUNCIL, 27 JANUARY 2003: AN UPDATE ON INSPECTION, Executive Chairman of UNMOVIC, Dr. Hans Blix, 2003 [cit. 2011-03-30]. Dostupný z WWW: http://www.un.org/Depts/unmovic/Bx27.htm.

[66] ZUNES, Stephen. U. S. Policy towards Syria and the triumph of neoconservatism, *Middle East Policy*. 2004, roč. XI, č. 1, s. 52–69.